

Rafał Kwieciński

dr, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

SYNERGIA. ROZWÓJ STOSUNKÓW CHIN I ROSJI W XXI W.

Wprowadzenie

Państwa bezustannie stają przed wyzwaniami i dylematami, jakie generuje światowy system międzynarodowy. W tej grze Chiny i Rosja odgrywają szczególną rolę ze względu na swój potencjał polityczny, gospodarczy i militarny. Relacje chińsko-rosyjskie mają bogatą historię, jednak współcześnie wydają się być jeszcze bardziej interesujące ze względu na obecny układ sił.

Celem artykułu jest wyjaśnienie rozwoju stosunków Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) i Federacji Rosyjskiej (FR) w XXI w. w kontekście rozkładu potęgi we współczesnym systemie międzynarodowym, poprzez badania ilościowe i jakościowe. W artykule przyjęto perspektywę paradygmatu realistycznego, w szczególności sposób zwracając uwagę na osiągnięcia realizmu neoklasycznego.

Zdaniem neorealisty defensywnego Kennetha Waltza, zmiana w rozkładzie potęgi w systemie międzynarodowym prowadzi do poszukiwania nowej równowagi sił. Wyjaśnia to najważniejsze decyzje podejmowane przez elementy systemu, które obejmują powstawanie sojuszy albo mniej sformalizowanych aliansów¹. Jednak taki punkt widzenia nie prowadzi do eksplanacji na poziomie państw, a zatem nie wyjaśnia polityki zagranicznej².

¹ K. Waltz, *Struktura teorii stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2010.

² Kenneth Waltz wyróżnił trzy poziomy analizy w stosunkach międzynarodowych: poziom systemu międzynarodowego, poziom państw i poziom jednostek. K. Waltz, *Man, the State*

Tę słabość realizmu defensywnego próbuje przezwyciężyć realizm neoklasyczny³. Dla realistów neoklasycznych zmiana w rozkładzie potęgi jest bodźcem, który wysyła system międzynarodowy⁴. Natomiast zadaniem państw jest odpowiedzieć na bodziec z systemu międzynarodowego. Państwa reagują na bodźce systemu poprzez swą politykę zagraniczną. Podejmowane w polityce zagranicznej strategię uwarunkowane są posiadanymi zasobami, systemem politycznym państw, ideologią oraz osobowością przywódców. Materialna potęga państwa umożliwia zatem politycznym liderom i elitom wybór najlepszej w danym momencie decyzji. Nie jest to jednak nigdy wybór całkowicie swobodny, zależy zarówno od siły i struktury państwa, jak również od czynników systemowych⁵. Zarówno instytucje państwowe, jak i nacjonalizm oraz inne ideologie umożliwiają ukierunkowanie i mobilizację zasobów wewnętrznych⁶. Należy uznać, że państwa autorytarne mają możliwość szybszej i pełniejszej mobilizacji zasobów, zwłaszcza jeśli działania swe wspierają nacjonalistycznymi hasłami.

Realiści neoklasyczni uważają, że strategia równowagi sił (*balance of power*) jest tylko jedną z możliwych opcji. Zupełnie odmienną może być dołączenie do silniejszego mocarstwa, czyli „podłączenie” (*bandwagoning*). Czołowi przedstawiciele realizmu neoklasycznego (jak Schweller, czy Tagliaferro) przedstawiają cały szereg strategii, które zakładają między innymi wspieranie jednej ze stron albo porzucenie aktywnego udziału w rywalizacji⁷.

Realizm neoklasyczny pozwala na skuteczniejszą eksplanację polityki zagranicznej, zwłaszcza wtedy, kiedy mocarstwa unikają rzucenia bezpośredniego wyzwania hegemonowi w systemie międzynarodowym.

and War. A Theoretical Analysis, New York 2001. W późniejszym swoim dziele Waltz uznał wyjaśnianie polityki na poziomie państw za obarczone błędem redukcjonizmu badawczego. K. Waltz, *Struktura teorii...*, *op. cit.*

³ G. Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, „World Politics”, September 1998, Vol. 51, s. 146.

⁴ R. Schweller, *Deadly Imbalances. Tripolarity and Hitler's Strategy of the World Conquest*, New York 1998, s. 3.

⁵ G. Rose, *op. cit.*, s. 147.

⁶ J. Taliaferro, *State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State*, „Security Studies”, July–September 2006, Vol. 15, No. 3, s. 467.

⁷ R. Schweller wśród strategii częściowego równoważenia (*underbalancing*) wyróżniał strategię: „spychania odpowiedzialności na innych” (*buck-passing*), dystansowania się (*distan-cing*), „wyczekiwania” (*waiting*), politykę ustępstw (*appeasement*) oraz *bandwagoning*. Natomiast J. Taliaferro, oprócz *bandwagoningu* i *buck-passingu*, czy polityki ustępstw, wymienia także strategię polegającą na przymusowym dołączaniu do jednej ze stron (*chain-ganging*, „przykuwanie się do innych”) oraz politykę „ukrywania się” (*hiding*). Szerzej: R. Schweller, *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*, „International Security” 2004, Vol. 29, No. 2, s. 166; J. Taliaferro, *op. cit.*, s. 469.

Bodziec z poziomu systemu międzynarodowego

Po zakończeniu zimnej wojny Stany Zjednoczone zostały jedynym supermocarstwem w systemie międzynarodowym⁸. Rozprzestrzenianie się liberalnych wartości świata zachodniego, wraz z ekonomiczną i informacyjną globalizacją, jak również wzrost tendencji integracyjnych w światowej gospodarce skłaniały niektórych badaczy do wysuwania tezy, że „historia skończyła się”, a zwycięstwo demokracji jest ostateczne⁹.

W latach 90. przewaga USA była niepodważalna. Rosja borykała się z rosnącymi problemami gospodarczymi i wzrostem tendencji odśrodkowych, którym nie potrafiło zaradzić coraz słabsze przywództwo Borysa Jelcyna. Chiny po wydarzeniach na placu Tiananmen przyjęły strategię „pozostawania w cieniu” (*keep a low profile*).

Amerykańscy analitycy i decydenci, którzy na początku pierwszej kadencji prezydenta George’a W. Busha w raporcie *Commission on US National Interests* co prawda diagnozowali, że potencjalnymi strategicznymi przeciwnikami USA mogą być ChRL i Federacja Rosyjska, ale musieli szybko zrewidować założenia polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych¹⁰. Zamachy terrorystyczne z 11 września 2001 r., a w konsekwencji amerykańska „wojna z terroryzmem”, zmusiły administrację Busha juniora do szukania jeśli nie wsparcia, to przynajmniej życzliwej neutralności Chin i Rosji.

Równoczesne zaangażowanie Stanów Zjednoczonych w Afganistanie i Iraku spowodowało „strategiczne rozciągnięcie” amerykańskiej potęgi oraz zmniejszenie względnej przewagi nad rywalami i konkurentami w systemie międzynarodowym.

Potencjał USA obniżył także światowy kryzys gospodarczy, który wybuchł w 2007 r. W latach 2007–2008 corocznie spadały wskaźniki dotyczące wzrostu amerykańskiego Produktu Krajowego Brutto (PKB), konsumpcji, oszczędności i inwestycji. W 2008 r. PKB USA zmniejszyło się o 0,4%, a w 2009 r. – o 2,5%. Znacząco za to wzrósł dług publiczny brutto, który w 2009 r. wynosił 83,2% PKB Stanów Zjednoczonych. W tym samym czasie wzrost gospodarczy w Chinach wyniósł 8,7%. Wzrost gospodarczy Rosji w latach 2002–2007 był na poziomie od 5,2% do 8,6%, by odnotować w 2009 r. jednoroczny spadek o 6,6%. W 2009 r. rezerwy finansowe Chin opiewały na 2,34 bln USD, a Rosji – 424,6 mld USD¹¹.

Znacząco zwiększał się potencjał gospodarczy Chin względem Stanów Zjednoczonych. W 2010 r. gospodarka chińska wyprzedziła niemiecką w rankin-

⁸ S. Huntington, *The Lonely Superpower*, „The Foreign Affairs” 1999, No. 2, s. 35–49.

⁹ F. Fukuyama, *Koniec historii*, Poznań 1996; F. Fukuyama, *Ostatni człowiek*, Poznań 1997.

¹⁰ M. Grabowski, *Wiek Pacyfiku – polityka Stanów Zjednoczonych wobec regionu Azji i Pacyfiku po 1989 r.*, Kraków 2012, s. 92–94.

¹¹ *World Economic Outlook April 2010. Rebalancing Growth*, International Monetary Fund, Washington D.C. 2011, s. 155–182.

gu największych eksporterów. W 2013 r. chiński PKB przekroczył 9,5 bln USD, a w 2017 r. 11,9 bln USD¹². Natomiast dzięki korzystnej sytuacji na rynku ropy naftowej na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. poprawiała się również sytuacja gospodarcza Rosji. W 2007 r. cena baryłki ropy naftowej wynosiła 72 USD, a w 2012 r. już 111 USD. W 2007 r. PKB Federacji Rosyjskiej wzrosło o 8,5%¹³. W 2013 r. PKB Rosji osiągnął rekordowy poziom 2,3 bln USD¹⁴. Na początku 2018 r. szacowano, że wynoszący w 2017 r. PKB Rosji 1,64 mld USD wzrósł o 1,5%¹⁵.

Dla jednego z badaczy, zaliczanego zresztą do kręgu realistów neoklasycznych Fareeda Zakarii, zmiany w rozkładzie potęgi w systemie międzynarodowym stały się powodem do wysunięcia w 2008 r. tezy o wyłaniającym się świecie „post-amerykańskim”. Przewaga potęgi USA będzie się zmniejszała, bowiem wzrastają potencjały pozostałych mocarstw¹⁶. Wizja słabszych Stanów Zjednoczonych, tak wówczas jak i teraz, wydaje się być szczególnie atrakcyjna dla Chin i Rosji.

Współpraca polityczna, gospodarcza i militarna

Podpisane w 1996 r. partnerstwo między Chinami i Rosją zapoczątkowało współpracę obu państw w świecie pozimnowojennym. Pięć lat później, 16 lipca 2001 r., Federacja Rosyjska i Chińska Republika Ludowa podpisały Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. Porozumienie skupiało się na sprawach bilateralnych, nie znalazły się w nim wprost odniesienia do kwestii związanych z porządkiem międzynarodowym. Jednak obie strony wyraziły sprzeciw wobec użycia siły, jako środka presji wobec innych państw, zobowiązały się do nieprzystępowania do jakiegokolwiek sojuszu albo bloku państw, których działania zagrażałyby suwerenności, bezpieczeństwu lub integralności terytorialnej jednej ze stron.

¹² *China: Gross domestic product (GDP) at current prices from 201 to 2021 (in billion U.S. dollars)*, „The Statistics Portal”, <https://www.statista.com/statistics/263770/gross-domestic-product-gdp-of-china> [dostęp: 29.04.2018]; *Gross domestic product (GDP) ranking by country 2017 (in billion U.S. dollars)*, <https://www.statista.com/statistics/268173/countries-with-the-largest-gross-domestic-product-gdp> [dostęp: 29.04.2018].

¹³ *The end of the line*, „The Economist”, 20.11.2014, <https://www.economist.com/news/briefing/21633816-more-decade-oil-income-and-consumer-spending-have-delivered-growth-vladimir-putins> [dostęp: 27.04.2018].

¹⁴ *Russia: Gross domestic product (GDP) in current prices from 2012 to 2022 (in billion U.S. dollars)*, „The Statistics Portal”, <https://www.statista.com/statistics/263772/gross-domestic-product-gdp-in-russia> [dostęp: 29.04.2018].

¹⁵ W 2015 i 2016 r. PKB Rosji spadał. *Russia's GDP grows 1.5% in 2017, below official 2.1% target*, „Intellinews”, 2.02.2018, <http://www.intellinews.com/russia-s-gdp-grows-1-5-in-2017-below-official-2-1-target-136138> [dostęp: 30.04.2018].

¹⁶ F. Zakaria, *The Post-American World*, New York 2008, s. 1–5.

W wypadku sytuacji zagrażającej pokojowi lub bezpieczeństwu jednej ze stron przewidziano wzajemne konsultacje¹⁷. Być może to ostatnie zobowiązanie stało się powodem, dla którego niektóre amerykańskie media określiły tę umowę mianem „sojuszu”¹⁸. Inne zwracały uwagę na to, że traktat skierowany jest przeciwko Stanom Zjednoczonym, cytując pewnego rosyjskiego komentatora, który określił porozumienie jako „akt przyjaźni przeciwko Ameryce”¹⁹.

Mniej czy bardziej przesadnie, amerykańscy publicyści właściwie odczytywali intencje Chin i Rosji. W umowie z lipca 2001 r. zawierały się one najwyraźniej w wyrażeniu nadziei w preambule traktatu, iż system międzynarodowy będzie opierał się na „sprawiedliwym porządku światowym”²⁰. Jeszcze pełniej zostały zaprezentowane miesiąc wcześniej, w deklaracji ustanawiającej Szanghajską Organizację Współpracy (SzOW), w której między innymi Chiny i Rosja wyraziły przekonanie, że świat zmierza do układu multipolarnego²¹. Chińską Republikę Ludową i Federację Rosyjską łączył więc przede wszystkim sprzeciw wobec dominacji Stanów Zjednoczonych w systemie międzynarodowym.

Jednak wówczas sprzeciw ten miał charakter deklaracyjny. Władze chińskie i rosyjskie na początku XXI w. skupiały się na sprawach wewnętrznych. Zagrożeniem dla integralności terytorialnej Rosji była wciąż nieopanowana do końca sytuacja w Czeczenii, natomiast wyzwaniem dla Chin były wzrastające w Tajwanie nastroje proniepodległościowe w trakcie rządów Chen Shui-biana z Demokratycznej Partii Postępowej. Władimir Putin skupiał się na konsolidacji władzy, z kolei Jiang Zemin, a następnie Hu Jintao zajmowali się przede wszystkim chińskim wzrostem gospodarczym i modernizacją państwa.

Wspólne interesy Chin i Rosji zaowocowały powołaniem do życia najpierw „szanghajskiej piątki” w 1996 r., która (już wraz z Uzbekistanem) przekształciła się w 2001 r. w SzOW. Agenda Szanghajskiej Organizacji Współpracy od początku swojego istnienia skupia się przede wszystkim na kwestiach bezpieczeństwa w Azji Centralnej. SzOW ma przede wszystkim zwalczać potencjalne zagrożenia, jakie niosą „trzy zła”, czyli „terroryzm, separatyzm i ekstremizm”. Azja Centralna

¹⁷ *Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation*, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t15771.shtml [dostęp: 21.04.2018].

¹⁸ Taki tytuł nosi artykuł, który jeśli nie jest stroniczy, to zawiera istotne błędy. *China and Russia sign Alliance*, CNN.com, 16.08.2001, <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/07/16/missile.treaty/index.html> [dostęp: 21.04.2018].

¹⁹ P. Tyler, *Russia and China Sign 'Friendship' Pact*, „The New York Times”, 17.07.2001, <https://www.nytimes.com/2001/07/17/world/russia-and-china-sign-friendship-pact.html> [dostęp: 21.04.2018].

²⁰ *Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation...*, op. cit.

²¹ *Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization*, The Shanghai Cooperation Organisation, Documents, file:///C:/Users/hp-pc/Downloads/Declaration_on_the_establishment_of_the_SCO.pdf [dostęp: 24.04.2018].

jest nie tylko obszarem współpracy Chin i Rosji, ale także konkurencji i zgodzić się należy, że SzOW umożliwia zarządzanie interesami obu stron w regionie²².

Oba państwa są także od 2006 r. członkami inicjatywy BRICS. W 2009 r. uczestniczyły w pierwszym szczycie tego forum, wraz z Brazylią i Indiami (początkowo BRIC, a od 2010 r. BRICS, po przystąpieniu Republiki Południowej Afryki). BRICS skupia się na sprawach gospodarczych i rozwojowych, próbując wypracować alternatywny w stosunku do zachodniego model wzrostu²³.

Jednocześnie systematycznie rozwijał się rosyjsko-chiński handel. W 2001 r. obroty handlowe Chin i Rosji nie przekraczały 11 mld USD. W 2007 r. wyniosły już 48,2 mld USD, przy czym po raz pierwszy w XXI w. to Rosja zanotowała deficyt w handlu towarami z Chinami. Nadwyżkę eksportu ChRL wyliczono na aż 8,8 mld USD. Odtąd tylko dwukrotnie rosyjski eksport przewyższył import z Chin (w 2009 i 2011 r.). W 2014 r. obroty w handlu towarami między ChRL a Federacją Rosyjską osiągnęły rekordową sumę 95,3 mld USD, a Chiny odnotowały największą nadwyżkę w handlu dwustronnym – 12,1 mld USD. W 2016 r. obroty w handlu towarami były znacznie niższe, osiągając kwotę 69,5 mld USD, z nadwyżką po stronie chińskiej w wysokości 4,9 mld USD²⁴.

W rosyjskim eksporcie do Chin dominują towary nieprzetworzone, przede wszystkim paliwa, ale także produkty rolne, minerały i metale, a także produkty przemysłu drzewnego oraz chemikalia. W 2016 r. eksport z Rosji do Chin zamknął się kwotą ok. 32,3 mld USD, z czego ponad 19 mld USD przypadało na paliwa²⁵. Z kolei w chińskim eksporcie do Rosji zdecydowanie przeważają towary przetworzone, głównie maszyny i urządzenia elektryczne oraz produkty przemysłu tekstylnego i odzież. W 2016 r. Chiny wyeksportowały do Rosji towary za ok. 37,3 mld USD, w tym aż ponad 13 mld USD przypadło na maszyny i urządzenia elektryczne²⁶. Według administracji celnej ChRL w 2018 r. obroty w handlu towarami Chin i Rosji wzrosły o 20,8%. Co ciekawe, znacząco miał się zmniejszyć rosyjski deficyt, bowiem eksport ChRL do Federacji Rosyjskiej zamknął się kwotą 42,9 mld USD (wzrost o 14,8%), a import z Rosji – 42,2 mld

²² M. Lanteigne, *Chinese Foreign Policy. An Introduction*, London-New York 2013, s. 48; P. Bolt, S. Cross, *China, Russia and Twenty-First Century Global Politics*, Oxford 2018, s. 77.

²³ Chiny i Rosja są również członkami innych przedsięwzięć multilateralnych, przy czym system Narodów Zjednoczonych wydaje się być najważniejszy. Oba państwa są członkami Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku (APEC), uczestniczyły także w zapoczątkowanych w 2003 r. „Rozmowach Sześciostronnych” w Pekinie. Zob. szerzej: M. Lanteigne, *op. cit.*, s. 48–75.

²⁴ *China trade in goods with Russian Federation since 1992*, UN comtrade, <https://comtrade.un.org/labs/dit-trade-vis/?reporter=156&partner=643&type=C&year=2016&flow=2&commodity> [dostęp: 24.04.2017].

²⁵ *Products by Sector Imports by China from Russian Federation 2016*, World Integrated Trade Solution, World Trade Organisation, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2016/TradeFlow/Import/Partner/RUS/Product/sector/Show/Product%20Group;MPRT-TRD-VL;MPRT-PRDCT-SHR;AHS-WGHTD-AVRG;MFN-WGHTD-AVRG;/Sort/MPRT-TRD-VL> [dostęp: 29.04.2018].

²⁶ *Ibidem*.

USD (wzrost aż o 27,7%)²⁷. Tak znaczący wzrost eksportu z Rosji do Chin jest efektem zwiększonych dostaw ropy naftowej oraz podpisanych w ostatnich latach nowych kontraktów zbrojeniowych. W 2017 r. Rosja była największym dostawcą ropy naftowej do Chin, dostarczając średnio na dzień 1,2 mln baryłek. Drugie miejsce zajęła Arabia Saudyjska (1,01 mln baryłek na dzień)²⁸. W najbliższej przyszłości udział Rosji w chińskim imporcie ropy naftowej może jeszcze ulec zwiększeniu. Na początku 2018 r. rozpoczęto eksploatację drugiego ropociągu Wschodnia Syberia–Pacyfik (ESPO), który potencjalnie może podwoić transport ropy naftowej z Rosji do Chin tym systemem²⁹. W 2014 r. Chiny i Rosja podpisały umowę o dostawach gazu do Państwa Środka. W ciągu 30 lat ChRL ma otrzymać nawet 38 mld m³ gazu o wartości nawet 400 mld USD. W 2016 r. chiński Fundusz Jedwabnego Szlaku stał się udziałowcem w konsorcjum zarządzającym rurociągiem jamalskim, a dwa chińskie banki udzieliły Rosjanom pożyczki 12 mld USD na rozwój eksploatacji pól naftowych na Półwyspie Jamalskim³⁰. Można pokusić się o stwierdzenie, że Rosja staje się elementem „surowcowego zaplecza Chin” w sferze współpracy gospodarczej³¹.

Niezwykle istotne w relacjach dwustronnych Chin i Rosji są stosunki militarne. Szczególne znaczenie mają w tej sferze kooperacji wspólne ćwiczenia wojskowe oraz współpraca technologiczna. Od 2003 r. odbyło się około 30 wspólnych ćwiczeń, w których uczestniczyli żołnierze wojsk lądowych, lotnictwa i marynarki wojennej. Były to zarówno ćwiczenia dwustronne i wielostronne przeprowadzane w ramach działań Szanghajskiej Organizacji Współpracy, a także ćwiczenia oparte na porozumieniach bilateralnych. Spośród nich do najważniejszych należy zaliczyć osiem przedsięwzięć tego typu przeprowadzonych w ramach „ćwiczeń misji pokojowych” SzOW w latach 2005–2016 (w tym pięć z udziałem także Kazachstanu, Kirgistanu i Tadżykistanu)³² oraz siedem

²⁷ *Russia-China trade up 20.8 percent in 2017*, „China Daily”, 15.01.2018, <http://www.chinadaily.com.cn/a/201801/15/WS5a5c188ba3102c394518f3eb.html> [dostęp: 30.04.2018].

²⁸ *China Surpasses U.S. as Largest Crude Oil Importer*, „The Maritime Executive”, 3.02.2018, <https://www.maritime-executive.com/article/china-surpasses-u-s-as-largest-crude-oil-importer#gs.FLSbr4A> [dostęp: 20.04.2018].

²⁹ *Russia Tightens Oil Grip With China's Second Pipeline*, „Bloomberg News”, 2.01.2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-01-01/second-chinese-crude-oil-pipeline-linked-to-russia-s-espo-opens> [dostęp: 30.04.2018].

³⁰ N. Buckley, *Sino-Russian gas Deal: smoke without fire*, „Financial Times”, 11.05.2016, <https://www.ft.com/content/eea4f2ec-16c0-11e6-b197-a4af20d5575e> [dostęp: 30.04.2018].

³¹ Do takiej konstatacji dochodzi M. Lubina. Por.: M. Lubina, *Niedźwiedź w cieniu smoka. Rosja–Chiny 1991–2014*, Kraków 2014, s. 538.

³² W sierpniu 2017 r. w rosyjskim Jarosławiu odbyły się „ćwiczenia antyterrorystyczne” z udziałem Chin, Kazachstanu, Kirgistanu i Rosji. *SCO holds joint anti-terrorist exercise in central Russian region*, „China Military”, http://eng.chinamil.com.cn/view/2017-08/11/content_7714414.htm [dostęp: 29.04.2018].

ćwiczeń chińskiej i rosyjskiej marynarki wojennej w latach 2012–2017³³. W grudniu 2017 r. doszło także do drugich ćwiczeń „Bezpieczeństwo Przestrzeni Powietrznej 2017”, które przeprowadzono z wykorzystaniem symulatorów. Odbyto także ćwiczenia, które obejmowały szkolenie chińskich pilotów na rosyjskich myśliwcach Su-35³⁴.

Drugim ważnym przejawem rozwijających się chińsko-rosyjskich stosunków militarnych jest współpraca technologiczna, w tym także dostawy sprzętu wojskowego z Rosji do Chin. Od upadku Związku Radzieckiego do 2006 r. 80% chińskiego importu uzbrojenia pochodziło z Rosji. Według niektórych szacunków w latach 1992–2006 r. Chiny wydały na zakupy sprzętu wojskowego w Federacji Rosyjskiej 26 mld USD. W Rosji kupiono w tym okresie 4 niszczyciele rakietowe klasy Sovremenny i 10 okrętów podwodnych klasy Kilo, kładąc podwaliny pod rozwój marynarki wojennej Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej (ChAL-W). Zakupiono również systemy przeciwlotnicze i przeciwrakietowe S-300s oraz myśliwce Su-27 i Su-30³⁵. W latach 90. ChRL otrzymała z Rosji 24 myśliwce Su-27 w dwóch wersjach, a następnie w 1995 r. nabyła licencje na produkcję tego samolotu w kraju³⁶. Natomiast w latach 2001–2004 Chiny odebrały 100 myśliwców Su-30³⁷. Import rosyjskiego sprzętu wojskowego do ChRL był największy na przełomie XX i XXI w. W 1999 r. było to 34% całego rosyjskiego eksportu uzbrojenia, a w 2005 r. aż 60% na łączną sumę 3,1 mld USD³⁸. W latach 2001–2005 87% chińskiego importu uzbrojenia pochodziło z Rosji, w 2012 r. – już tylko 43%, by znów wzrosnąć po aneksji Krymu do 64% w 2016 r.³⁹ Wartość transferu sprzętu

³³ E. Meick, *China-Russia Military-to-Military Relations: Moving Toward a Higher Level of Cooperation*, U.S.–China Economic and Security Commission, Staff Research Report, 2017, <https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China-Russia%20Mil-Mil%20Relations%20Moving%20Toward%20Higher%20Level%20of%20Cooperation.pdf> [dostęp: 29.04.2018], s. 24–27. Siódme ćwiczenia morskie odbyły się w dwóch etapach: na Morzu Bałtyckim (lipiec 2017 r.) oraz na Morzu Japońskim i Morzu Ochockim (wrzesień 2018 r.). *China's navy prepares for joint military drill with Russia*, „New York Post”, 14.09.2017, <https://nypost.com/2017/09/14/chinas-navy-prepares-for-joint-military-drill-with-russia/> [dostęp: 29.04.2018].

³⁴ *China&Russia military exercise for anti-missile cooperation*, „Army Recognition Group”, 19.12.2017, http://www.armyrecognition.com/december_2017_global_defense_security_news_industry/china_russia_military_exercise_for_anti-missile_cooperation.html [dostęp: 29.04.2018]; Z. Zhihao, „China Daily”, 1.12.2017, http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-12/01/content_35150371.htm [dostęp: 29.04.2018].

³⁵ E. Meick, *op. cit.*, s. 12.

³⁶ Ch. Gao, *How the Su-27 Became China's Favorite Fighter Jet*, „War is Boring”, 12.03.2018, <https://warisboring.com/how-the-su-27-became-chinas-favorite-fighter-jet> [dostęp: 29.04.2018].

³⁷ *Sukhoi Su-30MKK*, „Sino Defence”, 15.08.2017, <http://sinodefence.com/sukhoi-su-30mkk/> [dostęp: 29.04.2018].

³⁸ E. Sinkkonen, *China-Russia security cooperation: Geopolitical signalling with limits*, Finnish Institute of International Affairs, 16.01.2018, <https://www.fiaa.fi/julkaisu/china-russia-security-cooperation?read> [dostęp: 29.04.2018].

³⁹ E. Meick, *op. cit.*, s. 13.

wojskowego z Rosji do Chin w 2016 r. wyniosła już tylko 0,6 mld USD⁴⁰. Jednak należy spodziewać się, że będzie ono systematycznie rosnać w najbliższych latach. W 2015 r. ChRL kupiła od Federacji Rosyjskiej systemy raketowe i przeciwlotnicze S-400 SAM dla sześciu dywizjonów na sumę 3 mld USD, a także 24 myśliwce Su-35. W tym samym roku podpisano także umowę na wspólną produkcję ciężkiego śmigłowca nowej generacji oraz porozumienie o współpracy w rozwoju satelitarnych systemów nawigacyjnych. W styczniu 2017 r. Chiny i Rosja zawarły umowę o kooperacji w badaniach nad nowymi silnikami odrzutowymi⁴¹.

Wraz z rozwojem rodzimego przemysłu zbrojeniowego w Chinach, zakupy uzbrojenia w Rosji zmniejszają się. Następuje jednak znaczący wzrost współpracy w dziedzinie badań i rozwoju technologii wojskowych (na początek silników odrzutowych i śmigłowców, z produkcją których Chiny mają problemy). W ostatnich latach zwiększyła się także liczba wspólnych ćwiczeń wojskowych, w 2012 r. zupełną nowością było zapoczątkowanie wspólnych ćwiczeń chińskiej i rosyjskiej marynarki wojennej. Wydaje się więc, że współpraca militarna Chin i Rosji służy realizacji przede wszystkim chińskich interesów.

Ważną płaszczyzną w relacjach dwustronnych jest udział Federacji Rosyjskiej w chińskim planie „Pasa i Szlaku” (*One Belt, One Road*, OBOR). Rosja oficjalnie poparła tę inicjatywę strategiczną, jest członkiem-założycielem Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych, a prezydent Putin był najbardziej wyeksponowanym zagranicznym gościem podczas szczytu OBOR w maju 2017 r. Jednak początkowo Federacja Rosyjska obawiała się tej propozycji, bowiem chińskie inwestycje w Azji Centralnej zmniejszają wpływ Rosji na tym obszarze. Pozytywną rolę w tym kontekście odgrywa SzOW, która może nie tylko ułatwiać koordynację działań, ale także pośredniczyć we współpracy z Unią Euroazjatycką (UEA) zdominowaną przez Rosję⁴². W 2015 r. podpisana została umowa o integracji SzOW z UEA. Jednak wydaje się być to nadal kwestią, która niepokoi Rosjan, jeśli premier Chin Li Keqiang, po spotkaniu z prezydentem Putinem w grudniu 2017 r. w Moskwie oświadczył, że Chiny są gotowe „powiązać OBOR z Unią Euroazjatycką”⁴³.

Michał Lubina uważa, że nie tylko stosunki gospodarcze, ale i polityczne obu państw zdominowane są dzisiaj przez Chiny⁴⁴. A jednak warto pamiętać o różnicach w polityce zagranicznej ChRL i Federacji Rosyjskiej. Dotyczy to nie tylko regionu Azji Centralnej. Rosja w stosunkach z Japonią, Wietnamem, a przede

⁴⁰ E. Sinkkonen, *op. cit.*

⁴¹ E. Meick, *op. cit.*, s. 14–15. W 2013 r. podpisano umowę na budowę 4 okrętów podwodnych klasy Łada (typ 677) dla marynarki wojennej Chin, lecz sam projekt prawdopodobnie zakończył się fiaskiem.

⁴² P. Bolt, S. Cross, *op. cit.*, s. 77.

⁴³ *Russia, China Agree Coordinate OBOR with EAEU*, „Russia Briefing”, 13.12.2017, <https://www.russia-briefing.com/news/russia-china-agree-co-ordinate-obor-eaeu.html> [dostęp: 30.04.2018].

⁴⁴ M. Lubina, *op. cit.*, s. 536–539.

wszystkim Indiami realizuje swoje własne interesy, najczęściej odmienne od chińskich⁴⁵. Co prawda nie wpływa to znacząco na całokształt chińsko-rosyjskich relacji, zwłaszcza w najbardziej strategicznych, globalnych kwestiach istnieje obecnie nie tylko wspólnota interesów Chin i Rosji, ale także wspólnota wartości. Naukowcy chińscy z Tsinghua University przeprowadzili badania empiryczne w 2015 r., w których stosunki chińsko-rosyjskie ocenili jako „przyjacielskie”⁴⁶.

Chiny niezmiennie deklarują, że ich polityka zagraniczna opiera się na zasadzie *win-win*, a więc zakłada czerpanie korzyści przez obie strony, także partnerów ChRL w przedsięwzięciach prowadzonych w systemie międzynarodowym⁴⁷. Jednak zasada ta pochodzi z teorii gier, z której wiadomo, że nie oznacza to jednocześnie czerpania równych korzyści. Obecna różnica potencjałów Chin i Rosji powoduje, że wzajemne relacje obu państw stały się asymetryczne. To ChRL czerpie więcej korzyści w relacjach dwustronnych, zarówno politycznych, gospodarczych, jak i militarnych. Co istotne, Chiny także wspierają Rosję, nie tylko pozwalając na zmniejszenie rosyjskiego deficytu w handlu wzajemnym, ale także udzielając politycznego poparcia⁴⁸. Rosja jest potrzebna Chinom na arenie międzynarodowej.

Weta Chin i Rosji ramach Rady Bezpieczeństwa ONZ po zakończeniu zimnej wojny

Od 26 grudnia 1991 r. (a więc od daty aktu rozwiązującego Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich) do 10 kwietnia 2018 r. w 38 przypadkach głosowań w Radzie Bezpieczeństwa ONZ zastosowano prawo weta. Skorzystały z tego uprawnienia stałych członków Rady tylko trzy państwa: Chiny, Federacja Rosyjska i Stany Zjednoczone. Rosja użyła prawa weta 21 razy, USA – 15 razy, a Chiny – 10.

⁴⁵ W. Wo-Lap Lam, *Chinese Politics In the Era of Xi Jinping. Renaissance, Reform, Or Retrogression?*, New York–London 2015, s. 226–227.

⁴⁶ *The China-Russia Relations (1950–2014)*, Institute of Modern International Relations, Tsinghua University, http://www.imir.tsinghua.edu.cn/publish/ii-sen/7523/2013/20130408152719212182962/20130408152719212182962_.html [dostęp: 30.04.2018].

⁴⁷ W. Wo-Lap Lam, *op. cit.*, s. 171.

⁴⁸ Po ataku rakietowym i lotniczym jednostek amerykańskich, brytyjskich oraz francuskich na instalacje służące produkcji broni chemicznej w Syrii 14 kwietnia 2018 r. tylko Chiny i Boliwia poparły rosyjski projekt zgłoszony w Radzie Bezpieczeństwa nazywający tę sojuszniczą interwencję mianem „amerykańskiej agresji”. Następnie Chiny przeprowadziły największą w swej historii paradę marynarki wojennej oraz rozpoczęły ćwiczenia w Cieśninie Tajwańskiej. *Only China, Bolivia join Russia to condemn U.S. 'agression' in Syria*, „The Asahi Shimbun”, 15.04.2018, <http://www.asahi.com/ajw/articles/AJ201804150010.html> [dostęp: 30.04.2018]; M. Chan, *China is going to hold live-fire navy drills In the Taiwan Strait in show of suport for Russia over Syria*, „South China Morning Post”, 12.04.2018, <http://www.businessinsider.com/china-navy-taiwan-strait-live-fire-drills-russia-syria-2018-4?IR=T> [dostęp: 30.04.2018].

W ośmiu przypadkach Chiny i Rosja wspólnie zastosowały weto⁴⁹. Po raz pierwszy Chińska Republika Ludowa i Federacja Rosyjska zagłosowały razem przeciwko proponowanemu projektowi rezolucji w 2007 r. w sprawie Birmy (wezwanie do przerwania ataków wojsk rządowych przeciwko mniejszościom etnicznym)⁵⁰. Po raz drugi w 2008 r. – w sprawie Zimbabwe (wezwanie do zaprzestania ataków na opozycję, rozpoczęcia dialogu oraz objęcie sankcjami najważniejszych osób w kraju)⁵¹. Kolejne wspólne weta Rosji i Chin dotyczyły już sytuacji na Bliskim Wschodzie, w szczególności konfliktu w Syrii. W 2011 r. oba państwa sprzeciwiły się przyjęciu rezolucji wzywającej do przerwania ognia wobec cywili i naruszania praw człowieka w Syrii⁵². W 2012 r. FR i ChRL użyły dwukrotnie weta w tej samej kwestii. Pierwsze głosowanie dotyczyło potępienia przemocy i przyjęcia planu Ligi Arabskiej zmierzającego do rozwiązania konfliktu⁵³. Drugie – w sprawie implementacji sześciopunktowego planu Kofi Annana w sprawie Syrii⁵⁴. W 2014 r. Rosja i Chiny sprzeciwiły się przekazaniu kwestii syryjskiej do Międzynarodowego Trybunału Karnego⁵⁵. W 2016 r. FR i ChRL zastosowały weto wobec projektu żądającego natychmiastowego przerwania ognia w Syrii⁵⁶. Ostatnie – jak dotąd – weto w tej samej sprawie oba państwa zgłosiły w 2017 r., głosując przeciwko objęciem sankcjami indywidualnym i zbiorowymi osoby oraz instytucje państwa syryjskiego odpowiedzialne za użycie broni chemicznej w Aleppo⁵⁷.

Oceniając uzasadnienia Rosji i Chin odnośnie zgłaszanego weta w wymienionych sytuacjach, należy stwierdzić, że oba państwa kierowały się niekiedy odmiennymi motywami zgłaszając sprzeciw wobec proponowanych rezolucji. Chiny konsekwentnie odmawiały poparcia rezolucji, które w ich opinii naruszały suwerenność i integralność terytorialną państw będących przedmiotem głosowania. Dotyczyło to zwłaszcza głosowań w sprawie Syrii, kiedy projekty rezolucji powoływały się na konwencje i protokoły, których strona syryjska nie podpisa-

⁴⁹ *Veto List*, Dag Hammarskjöld Library, United Nations, <http://research.un.org/en/docs/sc/quick> [dostęp: 10.04.2018].

⁵⁰ *The Situation in Myanmar*, S/PV.5619, Security Council United Nations, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.5619 [dostęp: 10.04.2018].

⁵¹ *Peace and Security in Africa*, S/PV.5933, Security Council United Nations, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.5933 [dostęp: 10.04.2018].

⁵² *The Situation In the Middle East*, S/PV.6627, Security Council United Nations, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.6627 [dostęp: 10.04.2018].

⁵³ *The Situation In the Middle East*, S/PV.6711, Security Council United Nations, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.6711 [dostęp: 10.04.2018].

⁵⁴ *The Situation In the Middle East*, S/PV.6810, Security Council United Nations, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.6810 [dostęp: 10.04.2018].

⁵⁵ *The Situation In the Middle East*, S/PV.7180, Security Council United Nations, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.7180 [dostęp: 10.04.2018].

⁵⁶ *The Situation In the Middle East*, S/PV.7825, Security Council United Nations, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.7825 [dostęp: 10.04.2018].

⁵⁷ *The Situation In the Middle East*, S/PV.7893, Security Council United Nations, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.7893 [dostęp: 10.04.2018].

ła⁵⁸. Jest to dość charakterystyczny aspekt chińskiej polityki zagranicznej, która konsekwentnie od 1949 r. przyznaje szczególną wagę takim imponderabiliom jak suwerenność, integralność terytorialną oraz zasada niemieszania się w sprawy wewnętrzne innych państw.

Uzasadnienia rosyjskie były na ogół nieco mniej subtelne. W sprawie dotyczącej Zimbabwe Rosja zarzucała Radzie Bezpieczeństwa „wychodzenia poza ramy określone w Karcie Narodów Zjednoczonych”, natomiast w kwestii syryjskiej w wyraźny sposób stawiała po stronie reżimu Bahara al-Assada⁵⁹.

Niektórzy z autorów zauważają, że oprócz korzystania z prawa weta w Radzie Bezpieczeństwa, Chiny pozostawały całkowicie nieaktywne w najważniejszych kryzysach bliskowschodnich – nie tylko w przypadku Syrii, ale także w Iraku i Jemenie⁶⁰. Co najmniej do 2015 r. Chiny preferowały politykę „taktycznych sojuszy” z Rosją, powstrzymując się od zbyt formalnych powiązań, które prowadziłyby do równoważenia Stanów Zjednoczonych w systemie międzynarodowym⁶¹. Natomiast Rosja jest wciąż zbyt słaba, by uczynić to w pojedynkę. Rada Bezpieczeństwa wydaje się być najlepszym miejscem dla demonstrowania odmiennych wartości i wizji tego, jak powinien funkcjonować współczesny system międzynarodowy.

Podsumowanie

W ostatnich latach nastąpiła intensyfikacja współpracy Chin i Rosji, jednak rozwija się ona w tych sferach, którymi w sposób szczególnie zainteresowane są Chiny. Jest to jednym z powodów, dla których relacje ChRL i Federacji Rosyjskiej możemy dzisiaj określać jako asymetryczne⁶². Jednocześnie asymetria ta powoduje szczególnego rodzaju efekt synergii – potencjały obu państw oraz ich interesy i cele uzupełniają się.

Wspólnota interesów Chin i Rosji na poziomie systemu międzynarodowego skupia się wokół kwestii dominacji potęgi Stanów Zjednoczonych. Dzisiaj jest ona zdecydowanie słabsza niż dekadę albo dwie wcześniej, ale wciąż dysponuje względną przewagą militarną i technologiczną. Stany Zjednoczone wraz ze swoimi sojusznikami i partnerami nadal przeważają, także w sferze gospodarczej. W perspektywie chińskiej oraz rosyjskiej, Zachód próbuje narzucać wartości obce ich kręgom cywilizacyjnym, takie jak demokracja czy prawa człowieka.

⁵⁸ *Peace and Security in Africa*, S/PV.5933..., *op. cit.*; *The Situation In the Middle East*, S/PV.7180..., *op. cit.*

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Y. Shichor, *Maximising output Chile minimising input. Change and continuity in China's Middle East Policy*, [w:] *Chinese Foreign Policy Under Xi*, red. H. Tiang Boo, Routledge, London–New York 2017, s. 110.

⁶¹ Por.: M. Lanteigne, *op. cit.*, s. 107.

⁶² Za: M. Lubina, *op. cit.*, *passim*.

Od początku XXI w. coraz bardziej widoczne stawało się „przymusowe dołączanie” Chin i Rosji do siebie, a więc *chain-ganging*. Zarówno Chiny (w większym stopniu), jak i Rosja (w mniejszym) posiadają partnerów, którzy dzielą ich wizję świata bez amerykańskiej dominacji. Ale wśród największych potęg w systemie międzynarodowym Chiny i Rosja są na siebie skazane. Strategia *chain-ganging* prowadzi do częściowego równoważenia (*underbalancing*) Stanów Zjednoczonych, nie jest wciąż jeszcze jawnym wyzwaniem rzuconym hegemonowi przez wyłaniający się alians. Otwartą kwestią jest jednak to, kiedy Chiny podejmą decyzję, że stać ich na politykę *balance of power*, i czy będą do tego potrzebowały Rosji.

Synergy. The Development Chinese-Russian Relations at the Beginning of the 21st Century

China and Russia share the common desire of establishing multipolar world. In the beginning 21st century the political and economic rapprochement between both countries is taking place in the number of areas: trade, energy and military. For a reason of different capabilities, sino-russian relations are asymmetrical. The asymmetry of the relationship shape political and economic synergy of China and Russia in the international system. Emerging China's and Russia's strategy is chain-gaining behaviour against United States.

Key words: China, Russia, sino-russian cooperation

Synergia. Rozwój stosunków Chin i Rosji w XXI w.

Chiny i Rosję łączy wspólne pragnienie ustanowienia świata multipolarnego. Na początku XXI w. ma miejsce polityczne i gospodarcze zbliżenie pomiędzy obu krajami w wielu dziedzinach: handlu, sektorze energetycznym oraz w sferze militarnej. Z powodu różnych potencjałów stosunki chińsko-rosyjskie są asymetryczne. Asymetria tych relacji kształtuje synergię Chin i Rosji w systemie międzynarodowym. Obecnie wyłania się strategia Chin i Rosji polegająca na przymusowym wspólnym działaniu przeciwko Stanom Zjednoczonym (*chain-gaining*).

Słowa kluczowe: Chiny, Rosja, współpraca rosyjsko-chińska

